

PERO NIÑO CONTRA ELS CORSARIS
DEL MEDITERRANI: DIARI DE BORD
I DIARI DE CAMPANYA
DINS EL RELAT BIOGRÀFIC D'EL VICTORIAL¹

Rafael Beltrán
Universitat de València

La biografia entra en la literatura hispànica escrita en castellà en la primera meitat del segle xv, en plena Edat Mitjana, amb *El Victorial*, llibre de la vida de Pero Niño, comte de Buelna, escrita per Gutierre Díaz de Games. La biografia de Pero Niño, que porta a les espatlles, com qui carrega una condemna injusta, una indefinició de partida —història o novel·la?—, dibuixa amb lletres un retaule multiforme i multicolor, teixit per deliciosos quadres de la vida cavalleresca real i imaginària, com en el millor tapís del gòtic florit. I quan es parla del cavaller medieval en relació amb el mar és obligatori acceptar la invitació que ens ofereix *El Victorial* i deixar-se bressolar per l'onatge de les seues pàgines. Espai amic i alhora hostil, la presència del mar fa que el relat s'elevi retòricament en diverses ocasions amb la greu solemnitat del classicisme i l'èmfasi del millor vers èpic o del més apassionant passatge cronístic. Com diu qui més ha estudiat el vessant marítim d'aquesta biografia cavalleresca, Maria Teresa Ferrer, d'entre les cròniques medievals castellanques, *El Victorial* sobresurt «no solament pels seus mèrits literaris, sinó també per l'originalitat del tema, que és el veritable protagonista de bona part de l'obra, un tema gairebé inèdit en les fonts narratives medievals: el de la guerra en cors».²

1. Aquest treball forma part del Projecte d'investigació FFI2014-51781-P, «Parnaseo (servidor web de literatura española)», integrat dins el Programa Estatal de Foment de la Investigació Científica i Tècnica d'Excel·lència del Ministeri espanyol d'Economia i Competitivitat.

2. FERRER, *Els corsaris castellans*, pp. 265-66. *El Victorial*, el 'victoriós' o 'invicte', es l'adjectiu èpic que va rebre el seu protagonista. «Victorial», de *victoralis*, és un llatíisme rar, difícil de trobar, i que seguia el model de l'adjectivació que se li donava a Alexandre el Gran: *Alexandris victoralis* (vegeu BELTRÁN, *La mise en prose*).

El primer testament que va manar redactar Pero Niño, de 1435, prescriu minuciosament com vol que estiga llaurat el seu sepulcre al cor de l'església —avui desapareguda— de Sant Jaume de Cigales, a Valladolid:

Puestos los losillos que yo he mandado faser e traer para mí e para la condesa mi muger, e que pongan delante e detrás mis armas e de la condesa y alrededor de las tumbas las letras: don Pedro Niño conde de Buelna el qual por la misericordia de Dios mediante la Virgen Santa María su madre fue siempre vencedor e nunca vencido por mar e por tierra segund su estoria lo cuenta más largamente [...].³

El testament detalla els elements del sepulcre. I en l'apartat de repartiment de béns, Pero Niño destinarà una heretat o, si no, 3.000 diners, per a Gutierre Díaz de Games, que està escrivint —segons diu el document— el llibre de la seua història (és a dir, *El Victorial*). Aquest serà el destí que ordena per a la seua biografia:

Mando que el libro de mi historia, que lo hace Gutierre Díaz Games, que lo tenga la condesa en su vida, y, después que ella falleciere, que lo pongan en la sacristía mía de la iglesia de la mi villa de Cigales, en el arca del tesoro de la dicha iglesia, y que no le saquen para ninguna parte; pero quien quisiere leer en él, mando que den lugar a ello.⁴

Segurament molts cavallers, d'entre els que van córrer entre les valls i van navegar entre els mars dels regnes hispànics i europeus durant el segle xv, van gaudir d'una vida tan intensa com la de Pero Niño, i fins i tot més activa i rellevant. No obstant això, molt pocs van comptar amb la fortuna que les seves accions foren escrites de manera tan detallada, coherent i inspirada, i per un autor tan entusiasta i professional com Díaz de Games, qui havia estat, efectivament, alferes del noble castellà i l'havia acompanyat en les expedicions, la qual cosa fa que la seua narració tinga una precisió i una vivacitat que serien difícils d'aconseguir si l'autor no hagués estat, alhora, testimoni ocular dels fets que relata. Escriptura, doncs, d'encàrrec, però també de devoció d'home criat a la casa del futur comte. Així ho confessa Gutierre Díaz al proemi de la biografia:

3. BELTRÁN, *El caballero*, pp. 74-75.

4. *Idem*, *El caballero*, p. 75.

E yo, Gutierre Díaz de Games, criado de la casa del conde don Pero Niño, conde de Buelna, vi deste señor todas las más de las cavallerías e buenas fazañas que él fizo, e fui presente a ellas, porque yo biví en su merced deste señor conde desde el tiempo que él era de edad de veinte e tres años, e yo de ál tantos poco más o menos. E fui uno de los que con él regidamente andavan, e ove con él mi parte de los trabajos, e pasé por los peligros dél, e aventuras de aquel tiempo. (...) E fize dél este libro, que fabla de los sus fechos e grandes aventuras a que él se puso, así en armas como en amores.⁵

Des d'aquesta doble perspectiva, *El Victorial* ens transmetrà un relat fornit amb les agitades peripècies i gestes d'un soldat que representa el paradigma d'una faceta bastant insòlita de la cavalleria europea de la tardor medieval: la lluita marinera.

Pero Niño, nascut a Cigales, Valladolid, membre d'una família de la baixa noblesa, va ser triat, durant el regnat d'Enric III de Castella, en 1404, quan comptava amb 26 anys, per al comandament de les galeres castellanes que realitzaren tasques de policia marítima contra els corsaris que infestaven la Mediterrània. L'any següent, va ser capità de les galeres que van donar suport a França i van atacar les costes angleses, en plena guerra dels Cent Anys. Després, va ser un capità igualment destacat en la guerra de Granada, en la campanya que donaria el seu sobrenom al germà menut del rei Enric III de Castella, Ferran 'd'Antequera', uns anys abans de ser coronat com a Ferran I, rei d'Aragó. Pero Niño va ser a continuació capità de la guàrdia reial, durant la minoria d'edat del rei Joan II de Castella; però va recolzar el seu germà, l'infant Enric, i per culpa d'aquest recolzament va anar exiliat a Aragó durant els primers anys del regnat del rei. Recuperat pel poderós conestable castellà Álvaro de Luna, la seua fidelitat al rei va ser després recompensada, ja en plena maduresa, amb la concessió del comtat de Buelna. Al llarg de la seua intensa vida, es va casar amb tres dones emparentades amb la més reeixida noblesa castellana i portuguesa.⁶

No sabem per quina raó aquest castellà de terra endins, criat en plena ribera del Duero, va ser triat en 1404 per a capitanejar aquelles galeres, ni sabem com va poder adaptar-se als mars i a la pràctica de la navegació. Però ho va fer i se'l reconeix avui com un dels grans capitans

5. DÍAZ DE GAMES, *El Victorial*, cap. 8, p. 62.

6. Per a llegir un resum i obtenir més detalls sobre la biografia de Pero Niño, des del llinatge fins a les primeres armes, abans de la campanya marítima que estudiarem, vegeu BELTRÁN, *El caballero*, pp. 77-84. Vegeu també la nova documentació aportada per RAMOS, *Los ballesteros del rey*, pp. 241-252.

de la història marítima espanyola. Els descendents de les diferents branques de la família Niño seran navegants i armadors tan famosos com els propietaris de «la Niña», una de les tres caravel·les del primer viatge de Cristòfol Colom al Nou Continent, que va ser batejada així no pas per la menudesa, sinó pel cognom dels armadors.

Pel que fa a la biografia, *El Victorial* és un text realment original, escrit en un estil elegant, d'enorme força i vivesa d'expressió, amb enèrgics traços retòrics que deixen entreveure la formació cultural (sòlida en la història i la religió), però també les aficions literàries d'un lletraferit que sap amalgamar influències diverses: des de la poesia de clerecia, encara vigent al segle xv (amb el *Libro d'Alexandre* com a llibre de capçalera) fins a l'*Estoria d'Espanya* d'Alfons X, el rei Savi, la tradició de les històries troianes, els contes d'*El conde Lucanor* de l'infant Don Juan Manuel o la literatura gnòmica. I la millor prova d'aquesta vivacitat i precisió, d'aquest vigorós realisme amb puntillisme costumista, rau justament en les impagables notícies sobre la vida marinera quotidiana de l'Edat Mitjana que ens arriben amb exactitud gràcies a l'ús copiós del ric llenguatge de la marineria, emprat per una persona que havia conviscut i estava acostumat a la pràctica de l'anomenada 'parla marinera'. Aquest llenguatge converteix el text d'*El Victorial* en un veritable antecedent dels «diaris de bord» de Cristòfol Colom i d'algunes cròniques d'Índies escrites al segle xvi.⁷

Després d'un llarg proemi, històric i doctrinal, sobre la cavalleria,⁸ la primera part d'*El Victorial*, seguint els motius característics de la biografia medieval, explica el llinatge, naixement, infància, educació i armes inicials de Pero Niño, així com el seu primer matrimoni, i no hi manca el retrat físic i l'etopeia del cavaller. El biografiat és presentat seguint els patrons narratius d'origen i infància llegendaris, els de l'heroi mític, i com a continuador dels anomenats 'Nou de la Fama'. Pero Niño seria el 'desè' de la Fama, una successió contemporània, hispànica i cristiana d'aquest *continuum* heroic.⁹

De tota la llarga segona part de la biografia —la part més extensa de l'obra—,¹⁰ haurem de centrar-nos només en els primers capítols, que giren al voltant de la campanya marítima de Pero Niño.¹¹ Com hem indicat, *El Victorial* reflecteix a la perfecció les expedicions que va rea-

7. GUILLÉN, *La parla marinera*.

8. DÍAZ DE GAMES, *El Victorial*, caps. 1-8, pp. 3-64.

9. *Idem*, *El Victorial*, caps. 9-36, pp. 65-132.

10. *Idem*, *El Victorial*, caps. 37-89, pp. 133-374.

11. *Idem*, *El Victorial*, caps. 37-50, pp. 133-178.

litzar Pero Niño com a capità de la flota castellana entre 1404 i 1406, en primer lloc per la Mediterrània, i després per l'Atlàntic, a les costes angleses. L'expedició a la Mediterrània, el 1404, en principi va ser concebuda com a missió de policia contra els corsaris cristians que atacaven els vaixells de comerç castellans; però aviat va esdevenir una campanya corsària contra les costes barbaresques. Es van ajuntar, per tant, les tasques de vigilància amb les de cors, amb conats de pirateria. Pero Niño era castellà, però és que, com puntualitza Ferrer, no sols en el darrer quart del segle XIV els vaixells comercials castellans s'havien fet amos de les rutes atlàntiques, en competència amb anglesos i portuguesos, sinó que des de mitjan segle els seus vaixells de cors havien començat també a intervenir en els conflictes que tenien lloc al Mediterrani, mar que coneixien ja prou bé.¹²

Els corsaris constituïen una reserva permanent de naus i d'homes preparats per a la guerra, que no costaven gairebé res a l'erari públic i que podien ésser posats en joc immediatament allí on calgués. Els monarques se servien dels pirates i corsaris per a controlar els mars en temps de guerra, on tenien camp per esplaïar-se, però en temps de pau, aquest ajut es tornava en contra seua i constituïen el principal perill per al comerç marítim. Enmig d'aquesta situació d'inseguretat que representava la plaga de pirates, Enric III, el rei castellà, pressionat per la classe mercantil, va haver de prendre cartes en l'assumpte.

Segons *El Victorial*, havien arribat al rei de Castella moltes queixes contra els corsaris castellans, «que andavan rovando por la mar de Levante». El rei decidí posar-hi remei per tractar de tallar el mal:

El rey llamó a Pero Niño e encomendole este fecho muy secretamente. Mandole aparejar en Sevilla galeas [...] que fuesen escogidos para ellas los mejores marineros [...]. E otrosí fuertes remeros, criados de mar, e que fuesen bien avituallados.¹³

Era sens dubte la primera missió d'importància que se li confiava. Pero Niño es va adreçar a Sevilla, on, a les drassanes, es preparaven

12. Els episodis van ser detingudament estudiats per FERRER, *Els corsaris castellans* [1968]. L'article, traduït al castellà, va tornar a ser publicat en 2010, amb actualització bibliogràfica i lleugeríssims retocs, com FERRER, *Los corsarios castellanos*. Seguirem, en la nostra citació, la primera versió del treball. Pel que fa a la campanya per l'Atlàntic, ha sigut recentment i molt puntualment estudiada per BOCHACA i AZNAR, *Navigacion atlantique*. Vegeu també els treballs d'AZNAR, *Corso y pirateria y La guerra naval*, BOCHACA, *Del Mediterráneo al Atlántico*, i SIMBULA, Îles, entre altres.

13. DÍAZ DE GAMES, *El Victorial*, cap. 37, p. 133.

dues galeres. L'autor parla en plural de 'galeres' i no en declara mai el nombre (que es desprèn d'altres passatges i de la documentació externa), perquè li devia semblar que restava importància a la missió, tot i que era el nombre habitual per a aquest tipus d'expedicions. Pero Niño en va capitanejar una i el seu germà Fernando, una altra, amb un total de «treinta hombres d'armas [...], que no podían en les galeas ir más». ¹⁴ Els patrons n'erren Nicoloso Bonel i Juan Bueno, els quals vivien instal·lats al barri de genovesos de Sevilla, molt prop, per cert, de la família d'un important poeta castellà d'origen genovés, Francisco Imperial, reputat com el primer introductor de la poesia al·legòrica i dantesca en castellà del segle xv. ¹⁵

Els vaixells salpen de Sevilla a principis de maig. No falta, a l'inici del viatge, l'alè cavalleresc, perquè prop de Sevilla, a Coria del Río, vora el Guadalquivir, culminen un banquet al qual havien estat convidats per un noble, i on fan els famosos vots o promeses sobre un paó, cosa bastant insòlita en la història de la cavalleria peninsular. L'autor, sense deixar de reflectir el que sens dubte va passar, pretén submergir, des del primer moment, l'aventura dels mariners en el pèlag de les grans partides o sortides literàries, amb una al·lusió a la cerimònia exòtica dels «vots del paó», que es remuntava a l'any 1306 i que es va relacionar en un principi amb les llegendes sobre Alexandre el Gran i els esmentats Nou de la Fama. ¹⁶

Entren al mar per Sanlúcar de Barrameda i prenen direcció cap a l'estret, tocant Cadis i la punta de Tarifa. Després penetren al Mediterrani, passant l'estret, cap a Algesires i Gibraltar, on són rebuts pels moros habitants, que els ofereixen regals («el *adiafa*, que és presente») de menjar: carns, pa cuit i «ataïferes llenos de alcuzcuz». A Màlaga, que l'autor descriu com «fermosa Ciudad», desembarquen sense problemes, donada la treva que existia llavors entre Castella i Granada. Hi visiten la casa dels genovesos, l'aljama i les drassanes, reben obsequis, i fan viatge cap a Cartagena, «gran puerto seguro», on arregen desperfec-

14. *Idem*, *El Victorial*, cap. 37, p. 134. Una tercera nau, comandada per Sánchez de Laredo, sota la seua jurisdicció, no va navegar amb ells. FERRER, *Els corsaris*, pp. 285-286, documenta com va capturar una barca amb mercaderies de comerciants catalans, operació que va provocar la protesta del rei Martí al rei de Castella, per a demanar la restitució del objectes confiscats o la indemnització corresponent.

15. Vegeu el capítol de biografia de la tesi d'AQUILANO, *Miçer Francisco Imperial*, on constata la presència dels Bonel, els Bocanegra i d'altres, no sols al 'Barrio de Génova' de Sevilla, sinó també al 'Barrio de la Mar'.

16. Vegeu BAUTISTA, *El motivo de los 'Nueve de la Fama'*, i ARIZALETA, BAUTISTA i BELTRÁN, *L'héritage espagnol*, pp. 237-252.

tes causats per un temporal. La notícia de la presència de les galeres armades castellanques arribà a la cort del rei Martí, llavors instal·lada a València, i pogué produir una certa alarma; però els dos estats, Castella i Aragó, no tenien cap problema llavors, i aviat es va comprovar la condició de les accions dels castellans. Es dirigeixen cap a Barbaria, però la recerca inicial de vaixells moros va resultar infructuosa. El primer raid contra la costa barbaresca va concloure de manera deficitària. El relat s'entreté donant major importància de la que en realitat possiblement tinguessen a unes primeres escaramusses a la costa africana contra els propietaris dels pous d'aigua, a les coves d'Alcocévar, les aiguades on havien d'anar les naus castellanques (devia ser l'actual «Baie des Aiguades»), pocs quilòmetres a l'oest de Mers-el-Kebir. Tenen lloc algunes insignificants refregues («ordenó festa veinte pavesados, e los ballesteros en pos ellos»), que l'autor comenta amb entusiasme —tot incloent una espontània conversió religiosa—, segurament per mitigar els decebedors resultats de les primeres incursions:

E los moros que fueron vencidos fueron maravillados de ver aquel día tan fuerte gente, e algunos dellos se lançaron a nado, e se vinieron a las galeas, diciendo que querían ser cristianos, e ansí lo fueron.¹⁷

Som als últims dies de maig o primers de juny de 1404. La tasca policial porta Pero Niño a la captura del corsari castellà Juan de Castrillo, o del Castillo, que tenia una fosca història delictiva darrere seu. Com diu el narrador, «lo desamava mucho el rey su señor», perquè havia assassinat injustament, «malamente», dotze anys abans (1392), un home «de gran estado e de linaje», Diego de Rojas, esmentat abans a *El Victorial*. L'assassinat, en 1392, va produir gran indignació (relata els fets el canceller Pero López de Ayala, a la seua crònica) i va obligar Juan de Castrillo a abandonar Castella i dedicar-se al cors. Castrillo, diu *El Victorial*, «era fecho cosario, e andava por la mar rovando a quantos podia con una galea que le diera Juan Gonçález de Morança, un cavallero natural de Castilla que bivia a Nápol. E andava en conserva dél otro corsario que llamavan Arn[au] Aymar, con otra galea».¹⁸ El mallorquí Arnau Aymar havia servit els reis aragonesos en la defensa de Sardènya, en 1383, i després, Lluís II d'Anjou en l'expedició a Nàpols de 1390.¹⁹ Tots dos, Juan de Castrillo i Arnau Aymar, que havien intervin-

17. DÍAZ DE GAMES, *El Victorial*, cap. 38, p. 140.

18. *Idem*, *El Victorial*, cap. 39, p. 141.

19. Ho documenta FERRER a *Els corsaris*, pp. 286-87.

gut conjuntament, dos anys abans, en la captura de béns d'un nebot del metge del rei de Castella, piratejaven ara al servei del papa Benet XIII, el Papa Lluna, el qual preparava en aquests moments el seu primer viatge a Itàlia per entrevistar-se amb «l'intrús de Roma», viatge que portà a terme l'any següent, 1405.

Ens detindrem en la persecució perquè paga la pena resseguir-ne els fets. Pero Niño persegueix els pirates, tot seguint la costa: *El Victorial* nomena com tomben els caps de Palos i Sant Martí [a Xàbia], i passen Barcelona, Blanes (amb l'ordre geogràfic canviat: «e a Branes, e a Barcelona») i Sant Feliu de Guíxols fins a Marsella, on els protegia, com hem dit, el Papa Lluna. Díaz de Games detalla com el Papa residia fora, a l'abadia benedictina de Sant Víctor, «en un monasterio de monjes de la orden de San Benito, San Vitor, que està cabe la mar». La descripció de Marsella és molt acurada:

Marsella es una ciudad que està poblada alderredor de una mota redonda, por las laderas d'ella, e después abaja el lugar fasta lo llano. El agua llega a las calles e tiene las calçadas altas. E tiene un puerto de mar, guardado de todos tiempos; tiene la entrada muy angosta, e ciérranlo e ábrenlo con una muy fuerte cadena de fierro.²⁰

L'estret port posseïa un enginyós sistema de banderes que avisaren els corsaris de l'arribada de les galeres castellanen. En intentar sortir a mar obert, i quan Pero Niño els entrebancà l'escapada amb les seves ràpides galeres, els corsaris realitzaren un estratagema: «pasaron por la cruxía algunas armas, como que todos se armavan». És a dir, simularen preparatius per a lluitar, i obligaren els castellans a fer el mateix. Aleshores, es refugiaren dins el port. Un bergantí va sortir d'aquest port per recollir la informació i un cavaller de l'orde hospitalari de Sant Joan de Jerusalem, orde que havia passat a fer activitats de cors des de feia temps, li pregà al capità que no atacara les galeres corsàries, perquè eren al servei del Papa. Pero Niño va consentir-hi i anà a veure el Papa: «Él e sus cardenales lo recibieron muy bien, e los grandes hombres que cerca dél eran». El dia de Sant Joan, el Papa va oferir un convit i hi va compartir taula amb el comte «de Pallarés», és a dir, de Pallars. Pero Niño reposa d'una malaltia uns dies —Ferrer comenta, sornegueria, que potser per un empatx a causa del convit— i els corsaris aprofiten

20. DÍAZ DE GAMES, *El Victorial*, cap. 39, p. 141. Són les cadenes que foren trencades i dutes a València pel rei Alfons el Magnànim, com a trofeu, vint anys després, el 1423; i que ara romanen penjades a les parets de la capella del Sant Calze de la Catedral de València. Vegeu, per l'episodi de Marsella, FERRER, *Els corsaris*, pp. 287-90.

per fer-se a la mar.²¹ Pero Niño, tot i que malalt, demostra la seua perícia amb les ballestes, fent-ne armar una de seua que li deien 'La Niña', el mateix nom que durà després una de les caravelles del primer viatge de Cristòfol Colom al Nou Món, rebut en aquest cas a partir del nom del propietari (armador) i pilot, descendent de la família Niño.

Pero Niño recomença la persecució dels corsaris. Passa per Toló, on remarca les tres naus encallades a terra, que havien estat d'un altre corsari —«rezió cosario»—, Diego de Barrasa, al qual «fizieron allí encallar grand fuerça de navíos de ginoveses que vinieron sobre él; donde él e su gente desampararon los navíos e saltaron en tierra».²² I està documentat, en efecte, que el corsari castellà Diego de Barrasa o Diego González de Valderrama havia hagut d'abandonar les seues naus, en octubre de 1401, al port de Toló, on havia trobat protecció, després d'un setge de cinc setmanes.²³ L'informen, a Toló, que els corsaris que perseguien, Castrillo i Aymar, han fugit cap a Còrsega i Sardenya. Som al dia 8 o 9 de juliol. Pero Niño, diu la biografia, no fa cas de les advertències meteorològiques dels mariners, i «contra sabiduría de los marineros e contra la fuerça del tiempo», és a dir, contra tota prudència, «partió como el águila que va buscando la presa quando a voluntad de comer».²⁴ Efectivament, com s'havia previst, es troben amb una forta tempesta:

E como las galeas fueron desabraçadas de la tierra, fallaron que fazía en la mar grand tormenta, tanta que las galeas se veían en grand priesa e los marineros quisieran tornar a la tierra. Mas el capitán les dixo que curasen de poner el mejor remedio que pudiesen, que en la tornada no fablasen. Los marineros encomendáronse a Dios, e dieron remos de luengo; e guindaron los artimones, e calaron timones de caja, e alçaron velas, e pusieron a los timones fuertes hombres que los governasen e fuesen sabidores dellos.

Toda vía se metía el viento más fuerte, e con la grand fuerça de las olas trocáronse los timones de caja en la galea del capitán; e era la galea a punto de se perder, llamando todos a Santa María que los acorriese. Cobraron los timones, e amainaron la vela, e lançaron toda la gente so sota, e echaron las escotillas al escandelar e a todas las centinas. El capitán nunca consintió que lo cerrasen a él, aunque es costumbre, por quanto la su centina es en el comienzo de la galea, por donde entran las olas; ante salía a mirar e dezir a los marineros que se maravillava de

21. FERRER, *Els corsaris*, p. 289.

22. DÍAZ DE GAMES, *El Victorial*, cap. 39, p. 146.

23. FERRER, *Els corsaris*, p. 290.

24. DÍAZ DE GAMES, *El Victorial*, p. 147.

qué avían temor, que tan grandes olas fazía un río quando faze buen viento.²⁵

Després de la tempesta, que està a punt de provocar un naufragi, com es pot apreciar en el text, Pero Niño i els seus arriben —devia ser el 10 de juliol— a l'illa de Capraia, al nord de Còrsega («la Cabraira, donde está un castillo», que es conserva), on les galeres fondejaren a fi de donar un descans a la tripulació i reparar els ormeigs. El text també esmenta Pianosa i Lorbo (enmig, l'illa d'Elba, on va patir exili Napoleó). Continuen fins a les boques de l'estret de Bonifaci, entre Còrsega i Sardenya. Hi trobaren un lleny d'Aragó, que sembla que no molestaren. Passant per Longosardo, única posició catalana a l'estret —que descriuen els relators de l'*Embajada a Tamorlán*, els quals creuen «aquel paso, las bocas de Bonifacio», un any abans que Pero Niño—, s'adrecen a l'Alguer. Paga la pena detenir-se de nou en la *descriptio* del lloc:

El Alguer es un lugar de mil moradores, e es asentado en llano, e es bien cercado e bien torreado. De la parte de la tierra tiene muy buena cava labrada, en que ay agua. Entran a la villa por puente levadiza. En aquel tiempo no avía el rey de Aragón en Cerdeña sino Luengo Sardo, e el Alguer, e el Castil de Cáller, que toda la otra tierra estava rebelada. Eran entonces señores de la Cerdeña micer Blanque, juge de Arborea e señor de Monleón.²⁶

La descripció és acurada: el nombre d'habitants, d'acord amb documentació de l'època, encertat; la vila ben captada com a fortalesa; i la situació en què es trobava el domini català, amb només tres posicions (Luengo Sardo, l'Alguer i Cáller), igualment correcta; així com la situació política d'enfrontament amb els jutges d'Arborea.²⁷

Tres naus corsàries, grans i ben armades, restaven ancorades al port quan hi arribà Pero Niño, el 13 de juliol. El capità era «un gran cosario», Nicolás Jiménez de Cadis (com ens dona a conèixer l'epígraf del capítol), qui ja s'havia apoderat d'una nau castellana a Tunis, en 1401, i havia piratejat contra els castellans per les costes d'Alacant i Múrcia en 1403.²⁸ Quan veieren arribar al port les galeres de Pero Niño, uniren les naus per mitjà de planxes de fusta per a no poder ser preses en abordat-

25. DÍAZ DE GAMES, *El Victorial*, cap. 40, p. 147.

26. *Idem*, *El Victorial*, cap. 41, pp. 149-150.

27. FERRER, *Els corsaris*, pp. 291-293.

28. *Idem*, *Els corsaris*, pp. 293-294.

ge separatament. A més, així, podien anar rebent contínuament homes i armes de terra durant un combat. Afortunadament per als de Pero Niño, el capità de la vila anà personalment a parlar, pregà molt i va convèncer Pero Niño que deixara lliures els corsaris, atès que realitzaven una imprescindible tasca d'aprovisionament, i fins i tot de defensa d'aquests llocs llunyans, habitats en condicions paupèrrimes, com les de tants ports mediterranis petits, que subsistien amb prou feines gràcies a la pesca.

El castellà accedí als precis i així conclogué pacíficament aquest primer incident a Sardenya. Però a l'Alguer recullen notícies que els duran a un altre episodi, en aquest cas victoriós, a Oristany. Malauradament, l'autor és aquí molt concís: «El capitán fue allá, e peleó con la nao, e tomola en poca de ora». La nau capturada fou enviada a Cartagena. Es tractava d'una nau de Joan Olzina, veí de Càller. Tenim l'atac conatat també des de la perspectiva catalana, força diferent, perquè uns ambaixadors anaven a pujar al vaixell, i hagueren de contemplar, amb impotència, des de terra, com les galeres castellanques, evidentment les de Pero Niño, «vituperosament», com reclamaren després, llençaven per terra banderes, penons i escuts, i s'apoderaven de vestits, joies i fins i tot de documents de negociació.²⁹

Però l'episodi central i principal de la campanya a la Mediterrània és l'atac de la flotilla castellana al port de Tunis, que ocupa els capítols 42, 43 i 44 d'*El Victorial*. Sortint d'Oristany, es dirigiren cap a la costa africana. Després de deu dies d'aguait a les illes veïnes de «Gemol i Gemolín» (Zimbra i Zembretta, aquesta darrera un illot), al nord-est del golf de Tunis, les galeres es llancen cap al port de Tunis, imprudentment, ja que és una nit amb «la luna muy clara». Devia ser al 25 o 26 de juliol. Aferren primer una galera fondejada a una llegua de l'entrada. Es disposen després a atacar una galiassa, «la gran galeaza del rei de Túnez», però el soroll de la batalla anterior ha posat en alerta una carraca de genovesos, i aquests avisen els tunisians. Es produeix una emocionant persecució entre galeres i la castellana envesteix la tunisiana. Pero Niño hi resta sol, fent retrocedir els enemics, fins que aconsegueix prendre l'«arráz de la galea, que es el almirante».³⁰

Clarejant ja, acudeixen els seus en auxili de Pero Niño, amb la pretensió de prendre la galera, que ha encallat. Mentrestant, arriben des de terra «más de diez mil moros» que posen en perill la galera castellana, així que han d'abandonar l'altra, sense poder-la capturar, per la

29. *Idem*, *Els corsaris*, pp. 294-298.

30. DÍAZ DE GAMES, *El Victorial*, cap. 44, p. 154.

qual cosa la despullen i cremen. Hi ha un curiós intercanvi de missatgeria com a epíleg de l'episodi³¹ i una descripció acurada de la ciutat de Tunis, a la qual es calcula que hi ha «cien mil vezinos»;³² i del lloc proper de «Tafileth», amb el seu palmerar. Segurament es refereix a l'actual parc natural d'Ichkeul, al nord de la ciutat de Tunis, un dels aiguamolls més importants del nord africà; l'autor en descriu amb propietat la riquíssima fauna: búfals, camells, gaseles i estruços, entre altres animals. Des de Tunis, resseguiran la costa barbaresca, per Bona i Bugia (i n'anomena els famosos simis). Hi troben una «galeota» aragonesa, portadora de frares trinitaris, que ja llavors acudien al bescany de captius. Torna a Cartagena, on envia els presoners al rei, reparteix el botí, cura els ferits, repara les naus, reposa armes i vitualles —«fornecer las galeas de pan, e vino, e tocinos, e quesos, e agua, e leña, e todas las cosas que eran menester»—, i es disposa, amb dos vaixells més, a una tercera i última incursió a Barbaria, que tindrà lloc entre agost i setembre de 1404.

En aquesta tercera expedició, es dirigeixen cap a Orà i fondegen a les illes Habibes, deshabitades, on es mantenen a l'aguait, tot esperant albirar vaixells enemics. En no passar cap nau mora, Pero Niño es proposa atacar per sorpresa el duar («aduar») d'Arzew, llogaret de moros «alárabes» (segons Gutierre Díaz, nòmades descendents de moros espanyols), i per a això envia un grup d'exploració per davant. El disgust del capità castellà és enorme quan els expedicionaris no aconsegueixen trobar el duar, malgrat tots els indicis que hi eren molt a prop. Pero Niño els ho retreu durament. No obstant això, l'endemà un moro capturat confessa que el duar que buscaven era pres per un cabdill «alárabe», que anava amb 1500 homes a cavall. L'increïble fet de no haver trobat l'«aduar» havia estat a Pero Niño i els seus, doncs, no només providencial, sinó miraculós.³³

D'alguna manera es rescabalen del fracàs de no descobrir el duar quan troben una «alhora» o campament del també «alárabe» Muley Aben Agí, que saquegen. La persecució que patiran aleshores els cobdiciosos soldats castellans és plasmada amb dramàtic verisme. Malgrat la insistència de Pero Niño perquè abandonen les preses més pesades, atès el perill imminent, l'enemic els guanya terreny; poden recuperar

31. *Idem*, *El Victorial*, cap. 45.

32. *Idem*, *El Victorial*, cap. 46.

33. He proposat que potser Gutierre Díaz de Games va poder servir-se com a font d'un episodi molt semblant de la biografia del mariscal Boucicaut (II, 23) (DÍAZ DE GAMES, *El Victorial*, caps. 48, p. 165, n. 9). Vegeu també BELTRAN, *El mariscal Boucicaut*, pp. 157-200.

part del botí i maten un dels principals moros. Tanmateix, a la vista ja de la platja salvadora, creix el nombre d'atacants i el capità Pero Niño ha de disposar la defensa d'un penyal i mantenir-lo tot el dia amb relleus d'homes; aconseguix així rescatar el grup dels seus que hi era en un perill manifest. Gutierre Díaz sap convertir l'acció, de nou, en un emocionant capítol novellesc.³⁴

Després d'un desembarcament breu i poc fructífer en una zona excessivament poblada, rica en agricultura i mineria, van vorejant la costa, castigant els enemics amb sagetes i viratons amb quitrà, fins a Orà i Mers-el-Kebir, i arriben a les coves d'Alcocévar, aiguada coneguda ja des de la primera incursió. L'arribada dels castellans estava més que avisada i, amb tot, es feia necessari recollir aigua. La replega es fa amb grans dificultats, sota l'oposició constant d'un grup de moros. Hagué de ser molt més que una simple escaramussa, i sortosament no caigueren en la temptació de perseguir els atacants cap a l'interior, perquè després es descobreix la trampa que els estava preparada: «fasta cinco mil de caballo; la gente de pie eran sin cuento».³⁵

No es pot tornar a Cartagena per culpa del mal oratge. Per segona vegada les illes Habibes serveixen de protecció durant almenys vint dies.³⁶ Davant la manca de provisions, Pero Niño ordena un racionament estricte del pa, l'aigua i el vi. La manca d'aigua es fa tan dura que han de arriscar-se a acudir a una altra aiguada, a un lloc perillós («el Verguelete», probablement fortalesa d'Abd-el-Kader), «cementerio de cristianos», en el qual tornen a patir l'atac dels moros. Finalment, troben les condicions benignes per a tornar a la Península, meteorologia descrita com una benedicció:

Aquella noche pareció la luna llena: como un barco, las puntas en el cielo, el plan en la mar; era de quatro días pasada la primazón. A la prima calmó ya quanto el viento. A la segunda, començó a ventar del sudueste fasta el día claro. Salió el sol en el roquedo, e el cielo claro.³⁷

Tanmateix, com veurem en una citació més endavant, a les conclusions, aquesta quietud podia perfectament ser provisional i enganyosa, perquè hagueren de patir encara un fort vent de ponent que els va fer molt costosa la tornada.

34. DÍAZ DE GAMES, *El Victorial*, caps. 47-49, pp. 160-169.

35. *Idem*, *El Victorial*, cap. 50, pp. 170-172.

36. *Idem*, *El Victorial*, cap. 50, pp. 173-174.

37. *Idem*, *El Victorial*, cap. 50, pp. 175-176.

A Cartagena troba Pero Niño una missiva del rei: ha de deixar les galeres a Sevilla i tornar a la Cort. De camí cap a Sevilla encara troben una galiota d'Aragó, que buiden totalment, tot i deixant lliure després la nau, «segund que era derecho». Pel que sembla en l'anotació d'aquest saqueig, es podrien haver barrejat dues accions de Pero Niño: la presa de la galiota de Joan Ripoll, que havia sortit de Mallorca el 5 d'agost, i la d'un tal Pere Narbona, detingut per Pero Niño, acusat d'haver furat animals, i al qual va fer pagar una desproporcionada multa. Dues accions ben estudiades per Ferrer,³⁸ qualificades de 'piràtiques' per la cancelleria del rei Martí l'Humà, en protesta al rei castellà, i que donen perfecta noció del difícil límit entre la legalitat i la il·legalitat en tota l'empresa de policia marítima de Pero Niño.

Ferrer va confirmar la sospita dels historiadors que anteriorment s'havien encarat amb *El Victorial* —el primer va ser Eugenio Llaguno (1724-1799), també primer editor de l'obra (1782)—, en el sentit que la narració de Díaz de Games del fets de Pero Niño és verídica i molt exacta. Ferrer es va centrar en les campanyes mediterrànies, però altres historiadors de la marineria, com ara Aznar i Bochaca, han certificat la mateixa veracitat pel que fa a la campanya atlàntica, més extensament narrada.³⁹ Efectivament, la confrontació que la historiadora va fer de la narració amb la documentació catalana contemporània que recull els mateixos fets demostra «la veracitat, l'honradesa professional de Díez de Games».⁴⁰ Els noms del corsaris que el biògraf cita, els dels mariners, les notícies que en dona, són exactes, amb algun error, confusió o endarreriment totalment comprensibles i sempre inconscients. D'altra banda, els tòpics ens fan desenfocar la qüestió del cors i la pirateria i ens han conduït habitualment a creure que només eren els pirates musulmans els qui, de manera traïdora, atacaven els desvalguts cristians. Tanmateix, un relat com el d'*El Victorial* mostra perfectament la contrapartida cristiana d'aquests atacs, i ens la presenta de manera fidel, protagonitzada per cristians que ataquen les costes barbaresques i penetren fins i tot als grans ports enemics, com ara Tunis, per tal de fer tant de mal com podien, però atacant per sorpresa també llogarets indefensos, saquejant-los per fer botí i captius, com gosaven fer els més cruels pirates.

Des del punt de vista literari, confirmem l'originalitat d'un autor, Gutierre Díaz de Games, que descriu amb perícia i exactitud —tot i que

38. FERRER, *Els corsaris*, pp. 301-309.

39. DÍAZ DE GAMES, *El Victorial*, caps. 52-89, pp. 180-360.

40. FERRER, *Els corsaris*, p. 310.

parcialment, com és lògic— dins una tradició molt peculiar i fins i tot insòlita, la del diari de bord (la dels diaris colombins o les cròniques d'Índies), que apropa la narració al temps real dels esdeveniments. Així s'explica el realisme en la descripció bèl·lica, tot i que té antecedents en la cronística, en l'èpica i en la tradició del mester de clerecia.

Fet i fet, després de la lectura de tota aquesta segona part d'*El Victorial*, acostada o arrambada com un diari de bord, com un quadern de bitàcola, a l'esdevenir dels fets, dia a dia, i fins i tot minut a minut —ho hem pogut constatar en les citacions de passatges de tempestes, però podríem comprovar-ho en molts d'altres—, assalta la lògica pregunta al voltant de com va poder mantenir Gutierre Díaz de Games aquesta exactitud, i més escrivint la seua obra com a mínim trenta anys més tard dels esdeveniments narrats. L'extrem detallisme amb què es plasmen alguns moments de la campanya fa créixer aquesta perplexitat. En concret, i com a exemples ben palesos, en les descripcions de tempestes (que a penes compten amb antecedents en l'èpica llatina, amb l'excepció de *La Farsalia* de Lucà). En línies com aquestes a continuació, al retorn cap a la Península des de la Barbaria —que hem comentat abans que tenia previsions benignes— sembla como si ens trobàrem a l'alcàsser de proa de la nau, vivint l'operació:

Todos esperavan el consejo de Juan Bueno, que estava en otra galea, e miravan todos por él. E subió Juan Bueno en la cruxía, la cara contra España, e abrió los braços e comenzó a braçear mucho; que aquella era su costumbre, de non hablar sino pocas vezes. E mandó el capitán que dixese qué señas eran aquellas; e dixo que dixiesen al capitán que mandase fazer la vía de España. Los otros queríanlo estorbar, mas el capitán plógole de seguir su consejo.

Partieron las galeas de Alhabiba e fallaron tormenta en la mar e el viento del poniente rezio. Los mareantes temprano endereçaron todas sus cosas: concertaron las brúxulas, cevadas con la piedra imán; abrieron las cartas de navegar e comenzaron a puntar e a compasar; que la rota era larga e el tiempo contrario; miraron el reloj: diéronlo a hombre bien atentado; guindaron los artimones, calaron tímones de caxa, e dieron remos de luengo.

Començaron de navegar en nombre de Dios; singlaron todo el día, el viento e las mareas al quartel de proa. Embestían las olas fasta media galea. Así singlaron todo el día. A puesta de sol, pareció la luna; e comió poco a poco todas las nubes e la escurana, e pareció la luna clara. Tornó el viento al sur. Así navegaron toda la noche, con mucho afán.⁴¹

41. DÍAZ DE GAMES, *El Victorial*, cap. 50, p. 176.

Ferrer ja va anotar que era difícil de creure que «l'exactitud de la informació i la precisió dels detalls que trobem en *El Victorial* siguin producte només de l'excel·lent memòria del cronista, que escriví de 31 a 44 anys més tard dels fets que relata».⁴² I va proposar com a probable que fes servir com a «recordatori» o «base de treball» algun «diari seu» o «potser el diari de l'escrivà de la galera d'aquest, que bé havia d'existir».⁴³ Ferrer assenyala que diaris com els de Nicola de Martoni o Ruy González de Clavijo són més exactes cronològicament, mentre que Díaz de Games no dona mai cap indicació d'any i a penes de mes o de dia. I és que aquestes indicacions devien ser voluntàriament esborrades, perquè l'autor, tot i que devia partir d'un probable dietari de *scriba navis*, no volia fer una crònica, sinó una vida exemplar. O bé volia fer el que nosaltres hem anomenat —tot seguint models francesos—⁴⁴ una 'biografia cavalleresca', de la qual hi havia uns pocs precedents i referents —si bé no tan ben elaborats com el de les campanyes de Pero Niño— en altres relacions de campanyes bèl·liques coetànies, i en algun cas excepcional, de campanyes bèl·liques marítimes.⁴⁵

En efecte, si confrontem el relat d'aquestes campanyes de Pero Niño amb altres 'diaris' bèl·lics marítics de factura semblant pel que fa al detallisme, i en concret amb els que trobem a la *Crònica de Juan II de Castilla* d'Álvar García de Santa Maria, escrivà de la secretaria del rei, podem inferir amb més rotunditat que un *scriba navis*, al costat del futur comte de Buelna, com solia ser preceptiu en les naus i galeres medievals, va portar puntualment un «diari de bord», no només amb la relació preceptiva d'organització de materials que pertanyien a l'escrivà, sinó com a relació de campanya destinada a l'expedient i arxiu de la cancelleria reial. Algunes d'aquestes peces de diaris-relacions, inclosos en la *Crònica* oficial castellana redactada per Álvar García —corresponsents a 1407 i 1410, és a dir, molts anys després dels fets recollits per Gutierre Díaz—, són tan espontanis que semblen còpies directes dels esborranys, i resulten molt similars en l'estructura narrativa

42. FERRER, *Els corsaris*, p. 311.

43. Vegeu, per a una introducció al tema dels diaris de bord, en el cas de la marina catalana, UNALI, *Mariners*. En el camp de la marina genovesa, es pot consultar l'estudi recent de MUSARRA, *Scrivere sulle galee*. LA RONCIÈRE, *Histoire de la marine*, pp. 186-187, ja havia titulat «un journal de bord» el capítol dedicat a les expedicions atlàntiques de Pero Niño, tot afirmant que és: «presque l'unique spécimen que le Moyen Age nous ait laissé d'un journal de mer».

44. En el sentit genèric que fa servir GAUCHER, *La biographie*.

45. He tractat d'aplicar aquesta configuració genèrica a *El Victorial*, per darrera vegada, dins l'estudi inclòs a DÍAZ DE GAMES, *El Victorial*, pp. 473-500.

—justament de diari puntual— i en l'ús del llenguatge de la marineria als capítols resumits d'*El Victorial*.

Aquests mateixos 'diaris' són els que, reelaborats amb unes intencions molt diferents, però potser per la mateixa persona que va escriure els primers, podem llegir avui en aquesta veritablement magnífica secció d'*El Victorial*. Vaig trobar, a la *Crònica de Juan II*, sovint esmentat el nom de Gutierre Díaz (tot i que sense Games), escrivà i ambaixador, i vaig proposar identificar aquest Gutierre Díaz amb l'autor d'*El Victorial*.⁴⁶ En conclusió, el mateix alferes Gutierre Díaz de Games va poder ser —per què no?— l'escrivà de les galeres de Pero Niño, un *scriba navis* que l'hauria acompanyat en les seues expedicions marítimes, tant al Mediterrani com a l'Atlàntic, la qual cosa explicaria, com deïem a l'inici, que la seua narració tinga la precisió i la vivacitat que Ferrer troba difícils —si no impossibles— d'aconseguir si l'autor no hagués estat el transcriptor fidel i diari, en un memorial destinat a la cancelleria del rei de Castella i aprofitat molts anys després per a la redacció de la biografia cavalleresca.

BIBLIOGRAFIA

- AQUILANO, Mark Thomas, *Miçer Francisco Imperial: a Genoese-sevillano Poet of Dream Visions* [tesi doctoral], Universitat d'Arizona, 2010.
- AZNAR VALLEJO, Eduardo, *Curso y piratería en las relaciones entre Castilla y Marruecos en la baja Edad Media*, "En la España Medieval" 20 (1997), pp. 407-419.
- AZNAR VALLEJO, Eduardo, *La guerra naval en Castilla durante la Baja Edad Media*, "En la España Medieval" 32 (2009), pp. 167-192.
- ARIZALETA, Amaia - BAUTISTA, Francisco - BELTRÁN, Rafael, *L'héritage espagnol des "Vœux du Paon"*, dins *Les "Vœux du Paon" de Jacques de Longuyon: originalité et rayonnement*, ed. Catherine Gaullier-Bougassas, París, Klincksieck, 2011, pp. 237-252.
- BAUTISTA, Francisco, *El motivo de los 'Nueve de la Fama' en "El Victorial" y el poema de "Los Votos del Pavón"*, "Atalaya. Revue d'études médiévales romanes" 11 (2009). En línia a l'enllaç <<http://atalaya.revues.org/>> [consulta 24 maig 2018].
- BELTRÁN, Rafael, *Gutierre Díaz, escribano de cámara del rey, ¿autor de "El Victorial"?*, "La corónica" 18 (1989), pp. 62-84.

46. BELTRÁN, *Gutierre Díaz*, pp. 62-84.

- BELTRÁN, Rafael, *El mariscal Boucicaut, Guillaume du Chastel i Pere de Cervelló al "Curial e Güelfa" i al "Jehan de Saintré": connexions històriques i literàries*, dins *Estudis lingüístics i culturals sobre "Curial e Güelfa", novel·la anònima del segle xv en llengua catalana / Linguistic and Cultural Studies on "Curial e Güelfa", a 15th Century Anonymous Chivalric Romance in Catalan*, Amsterdam, John Benjamins, 2012, pp. 157-200.
- BELTRÁN, Rafael, *La mise en prose et la mise en biographie des vers du "Libro de Alexandre" dans les manuscrits du xv siècle d'"El Victorial"*, dins *Alexandre le Grand à la lumière des manuscrits et des premiers imprimés en Europe (XIIe-XVIe siècle). Matérialité des textes, contextes et paratextes: des lectures originales*, ed. Catherine Gaullier-Bougassas, Turnhout, Brepols, 2015, pp. 475-483.
- BELTRÁN, Rafael, *El caballero en el mar: don Pero Niño, conde de Buelna, entre el Mediterráneo y el Atlántico*, "Erebea" 3 (2013), pp. 71-102.
- BOCHACA, Michel, *Del Mediterráneo al Atlántico: parla y representaciones marineras en la primera mitad del siglo xv*, "Cuadernos del CEMYR" 22 (2014), pp. 109-131.
- BOCHACA, Michel - AZNAR VALLEJO, Eduardo, *Navigation atlantique de trois galères castillanes au début du xve siècle d'après "Le Victorial": de la chronique chevaleresque à l'histoire maritime*, "Anuario de Estudios Medievales" 44 (2014), pp. 733-768.
- DÍAZ DE GAMES, Gutierre, *El Victorial* (edición, estudio y notas de Rafael Beltrán), 'Biblioteca Clásica de la RAE' 9, Madrid, Real Academia Española / Barcelona, Galaxia Gutenberg - Círculo de Lectores, 2014.
- FERRER, M. Teresa, *Els corsaris castellans i la campanya de Pero Niño al Mediterrani (1404). Documents sobre "El Victorial"*, "Anuario de Estudios Medievales" V (1968), pp. 265-338 [traduït, amb actualització bibliogràfica i lleugeríssims retocs, com *Los corsarios castellanos y la campaña de Pero Niño en el Mediterráneo (1404)*, dins el seu *Corsarios castellanos y vascos en el Mediterráneo medieval*, 'Anuario de Estudios Medievales', Anejo 40, Barcelona, Institución Milá y Fontanals - C.S.I.C., 2000, pp. 9-98].
- GAUCHER, Elisabeth, *La biographie chevaleresque. Typologie d'un genre (XIIIe-XVe siècle)*, París, Honoré Champion, 1994.
- GUILLÉN, Julio F., *La parla marinera en el Diario del primer viaje de Cristóbal Colón*, Madrid, Instituto Histórico de la Marina, 1951.
- LA RONCIÈRE, Charles de, *Histoire de la marine française*, II, París, Plon-Nourrit, 1914.
- MUSARRA, Antonio, *Scrivere sulle galee. Notai e scribi di bordo a Genova tra XIII e XIV secolo*, "Itineraria" 11 (2012), pp. 101-125.

RAMOS, Rafael, *Los ballesteros del rey, los arneses empeñados y otros nuevos documentos sobre Pero Niño*, “Tirant” 19 (2016), pp. 241-252.

SIMBULA, Pinuccia Franca, Îles, corsaires et pirates dans la Méditerranée médiévale, “Médiévales” 47 (2004), pp. 17-30. En línia a l'enllaç <<http://medievales.revues.org/500>> [consulta 29 març 2016].

UNALI, Anna, *Mariners, pirates i corsaris catalans a l'època medieval* (revisió de la traducció i addenda bibliogràfica a càrrec de M. Teresa Ferrer), Barcelona, Edicions de la Magrana - Institut Municipal d'Història, 1985.

RESUM

L'article pretén actualitzar algunes dades sobre les campanyes marítimes desenvolupades per Pero Niño, comte de Buelna, nascut al voltant de 1378. Pero Niño va navegar entre 1404 i 1406 com a capità, comandant dues galeres, des de la costa berber fins a les costes ibèrica, francesa, anglesa i italiana, i fins a les illes mediterrànies. Moltes d'aquestes campanyes estan acuradament relatades en la biografia del cavaller, *El Victorial*, un text literari important i un document crucial, especialment rellevant tant per a la història medieval com per a la història de la marina europea. Al voltant dels primers anys de la dècada de 1430, Gutierre Díaz de Games va començar a escriure el relat dels fets de Niño. La biografia proporciona un relat molt detallat i exacte dels esdeveniments en molts moments d'aquestes campanyes marítimes, per la qual cosa proposem que l'autor va utilitzar un diari de bord, o diari de campanya.

Paraules clau: Pero Niño, comte de Buelna, *El Victorial*, història marítima medieval, història militar medieval, campanyes marítimes, diari de bord medieval.

ABSTRACT

The article aims to update data about the marine campaigns developed by Pero Niño, count of Buelna, born around 1378. He sailed between 1404 and 1406 as a captain, commanding two galleys, from the Berber Coast to the Iberian, French, English and Italian coasts, and the Mediterranean islands. These campaigns are related in Pero Niño's biography, *The Victorial*, a relevant literary text and a crucial docu-

ment, especially significant for both medieval military and marine history. Around the early 1430s, Gutierre Díaz de Games began to write the account of Niño's deeds. The biography provides a very detailed account of the events in many moments of these maritime campaigns, so it is proposed that the author may use an onboard logbook.

Keywords: Pero Niño, count of Buelna, *El Victorial*, medieval marine history, medieval military history, marine campaigns, medieval logbook.